

पाठ्यपुस्तक-५

१. प्रार्थना (दिवा पाहूनी लक्ष्मी येते)

- प्र १. १. कवीने लक्ष्मीची प्रार्थना करण्यास सांगितले आहे. २. कवी शुभं करोती ही प्रार्थना म्हणण्यास सांगत आहे.
३. जेथे ज्योती असते तेथे लक्ष्मी असते. ४. दिशादिशांतून लक्ष्मीच्या पाऊलखुणा दिसतात.
५. ज्योतीने संकट संपून उत्तम आरोग्य व संपत्ती मिळते तसेच शत्रुबुद्धीचा विनाश होऊन सुख-संपत्ती मिळते.
- प्र ३. १. स्वास्थ्य २. वात ३. सुखसंपत्ती ४. वंदन
- प्र ४. १. अकल्याण २. मित्र ३. अशुभ ४. नवा

२. लोभाचा दुष्परिणाम

- प्र १. १. अनोळखी माणसाने गाडीत पेटी ठेवली. २. मुंबईहून निघालेली गाडी चेन्नईला पोहोचली.
३. प्रवाशाला पेटी घेऊन जाताना टि.सी. ने पकडले. ४. बेवारस वस्तू दिसल्यास पोलिसांच्या निदर्शनास आणावी.
- प्र २. १. बॉम्ब व हत्यारे २. महाशय ३. मोह
- प्र ३. १. सफर २. नित्य ३. अंत ४. मानव ५. जागरूक
- प्र ४. १. दुर्लक्ष २. आत ३. सापडणे ४. खोटा
- प्र ५. १. गाड्या २. पेठ्या ३. तिकीट ४. खटला ५. हत्यारे

३. सूर्य आणि वारा

- प्र १. १. वाटसरूच्या खांद्यावर घोंगडी होती. २. एकापेक्षा एक श्रेष्ठ असा वाद सूर्य आणि वारा या दोघात निर्माण झाला.
३. वाटसरूच्या अंगावर कोवळी किरणे सूर्याने फेकली. ४. वारा आणि सूर्य या दोघात वाच्याने पराभव मान्य केला.
- प्र २. १. वाटसरूला २. घामाच्या ३. घोंगडी ४. डोक्यावरून ५. ऊब
- प्र ३. १. वायू २. रवी ३. महान ४. पराजय
- प्र ४. १. गरमी २. कनिष्ठ ३. सौम्य ४. लहान
- प्र ५. १. चूक २. बरोबर ३. बरोबर ४. बरोबर

४. हसा मुलांनो हसा

- प्र १. १. कवितेत प्रकाशातले तारे हे मुलांना म्हटले आहे. २. विज्ञानयुगात मुलांना माणुसकीचा वसा घेण्यास सांगितले आहे.
३. आपण जन्म जिंकण्यासाठी घेतला असे कवयित्री म्हणते. ४. एकतेची शपथ घेतल्यावर आपला भारतदेश समृद्ध होईल.
- प्र २. १. हरणे हा ना धर्म आपुला २. विसरू आपण सर्व दुश्मनी
जिंकण्यासाठी जन्म घेतला शपथ एकतेची घेऊ मनी
आतंकीच्या जाळ्यातून तु बघ हा भारत देश
नष्ट कर त्या राक्षसा समृद्ध होईल कसा.....
- प्र ३. १. चूक २. बरोबर ३. बरोबर ४. चूक
- प्र ४. १. क. २. ड. ३. अ. ४. ब.
- प्र ५. १. दानव २. चांदण्या ३. मानवता ४. वचन

प्र ६. १. अहिंसा २. ज्ञान ३. जिंकणे ४. मृत्यू ५. अपयश ६. अधर्म

हसत-खेळत

प्र ७. १. माणुसकी- प्रत्येक माणसाने **माणुसकी** जपली पाहिजे. २. शपथ- मी आज **शपथ** घेतली की नेहमी चांगलेच काम करीन.
३. राक्षस- आजीने आज मला **राक्षसाची** गोष्ट सांगितली. ४. जाळे- कोळी नदीत **जाळे** टाकून मासे पकडतो.

५. ज्योतीराव फुले

प्र १. १. महात्मा ज्योतीराव फुले यांनी मुलींसाठी पहिली शाळा सुरू केली.
२. शिक्षणापासून दूर अंधारात राहणाऱ्या मुलींना (महिलांना) उजेडाचा मार्ग सापडला.
३. वरील उताऱ्यात सावित्रीबाई फुले, किरण बेदी, कल्पना चावला, अंजली भागवत, पी.टी. उषा, इंदिरा गांधी, प्रतिभाताई पाटील इत्यादी महिलांची नावे आली आहेत.
४. महात्मा ज्योतीराव फुले यांना स्त्री शिक्षणकार्यात त्यांच्या पत्नी सावित्रीबाई फुले यांनी मदत केली.

प्र २. १. शाळा २. स्त्री ३. अंधार

प्र ३. १. अंधार २. दूर/लांब ३. अनेक

प्र ४. १. पुरुष २. मुले ३. शिक्षक

हसत-खेळत

१. सुशिक्षित होण्याकरता, शाळेत जावे शिकण्याकरता. २. स्वाभिमान जागृत करून सन्मानाने जगवते ते शिक्षण.
३. आमचा भारत साक्षर असो; साक्षर भारत संपन्न असो. ४. शिक्षणाने मनुष्य साक्षर होतो व अनुभवाने तो शहाणा होतो.

६. पाणी व मनुष्यजीवन

प्र १. अ

१. शरीराला गरजेचे क्षार पाण्यातून मिळतात. शरीरात पाण्याचे प्रमाण कमी झाले की आपल्याला तहान लागल्याची जाणीव होते. तोंड, जीभ, घसा कोरडा पडतो. तरीही आपण पाणी प्यायले नाही तर शरीरातील पाण्याचे प्रमाण कमी होते. त्याला 'डिहायड्रेशन' म्हणतात.
२. जेवण्यापूर्वी जास्त पाणी पिऊ नये; कारण त्यामुळे भूक कमी होते. जेवताना थोडे-थोडे पाणी प्यावे आणि जेवणानंतर एक ते दीड तासाने पुरेसे पाणी प्यावे.

प्र १. ब

१. जेवण्यापूर्वी जास्त पाणी प्यायल्यास भूक कमी होते. २. दिवसातून सहा ते सात पेले (ग्लास) पाणी प्यावे.
३. पाण्याला आपण जीवन म्हणतो. ४. शरीराला गरजेचे क्षार पाण्यातून मिळतात.

प्र २. १. तीन ते चार २. कमी ३. पचन ४. जीवन

प्र ३. १. चूक २. चूक ३. बरोबर ४. बरोबर

प्र ४. १. जल २. आयुष्य ३. विद्यालय ४. सरिता ५. मास

प्र ५. १. जास्त २. अपूर्ण ३. अर्वाचीन ४. मरण ५. अपचन

प्र ६. १. नद्या २. डोळा ३. शाळा

◆ हसत-खेळत

प्र ७. घरात

१. तोंड धुताना/ब्रश करताना नळ सतत चालू न ठेवणे. २. अंधोळीसाठी शॉवरचा वापर न करणे.
३. पिण्याच्या पाण्याच्या फिल्टरमधून वाया जाणारे पाणी घरात इतर कामात उपयोगात आणणे.
४. नळातून टप-टप पडणारे पाणी वेळीच बंद करणे.

शाळेत

१. पाण्याचा वापर केल्यानंतर नळ बंद करणे. २. नळ चालू दिसल्यास बंद करणे. ३. पाण्याचा योग्य वापर व्हावा यासाठी फलक लावणे.

७. पाऊस आला रे

- प्र १. १. कवितेत पाऊस आला रे आला असे कवी म्हणत आहे. २. पाऊस आल्यावर कवी पावसाच्या धारा झेलायला सांगत आहे.
३. कवितेतील ढग काळ्या नौकेसारखे दिसत आहे. ४. पानोपानी रुणझुण पैजण वाजत आहे. ५. पावसात डोंगर न्हाले आहेत.
- प्र २. १. झाडे झाली हिरवी गाणी २. कधी अचानक येतो म्हणतो
रुणझुण पैजण पानोपानी येतच नाही चकवा देतो
सुगंध ओला रे ओला रिमझिम झाला रे झाला
पाऊस आला रे आला॥ पाऊस आला रे आला॥
- प्र ३. १. पर्जन्य २. पर्वत ३. मेघ ४. सुमन
- प्र ४. १. हिरवी २. काळ्या ३. सुगंध ४. धारा ५. पैजण
- प्र ५. १. क्षितिज २. पैजण ३. गंधासवे ४. रिमझिम ५. पानोपानी

८. स्वामी विवेकानंद

- प्र १. १. स्वामी विवेकानंद यांच्या आईचे नाव **भुवनेश्वरी देवी** होते व त्यांच्या वडिलांचे नाव **श्री विश्वनाथ दत्त** असे होते.
२. नरेंद्रनाथ (स्वामी विवेकानंद) यांना वाचन, व्यायाम, कुस्ती, पोहणे, होडी वल्हवणे, घोडेस्वारी, लाठीयुद्ध, गायन, आणि वाचन इत्यादी छंद होते.
- प्र २. १. १२ जानेवारी, २०१३ रोजी स्वामीजींच्या जन्माला १५० वर्षे पूर्ण झाली. २. स्वामीजींच्या गुरूचे नाव **रामचंद्र परमहंस** होते.
३. स्वामीजींनी स्वतःचा जीव धोक्यात घालून टांग्याच्या चाकाखालून एका लहान मुलाचे प्राण वाचविले.
४. सन १९८४ साली भारत सरकारने स्वामीजींचा वाढदिवस हा 'राष्ट्रीय युवा दिवस' म्हणून साजरा करण्याचे जाहीर केले.
- प्र ३. १. दयाळू २. पवित्र ३. वेदना ४. प्रेरणादायी
- प्र ४. १. रामचंद्र परमहंस २. स्वामी विवेकानंद ३. स्वामी विवेकानंद
- प्र ५. १. अनुयायी २. प्रेमळ ३. श्वान ४. कसरत
- प्र ६. १. अपवित्र २. दिवस ३. अपूर्ण ४. मृत्यू ५. आनंद/सुख ६. गुरू
- प्र ७. १. कुत्री २. घोडी ३. वडील
- प्र ८. १. कुत्रे २. घोडा ३. टांगे ४. कुस्त्या ५. होड्या

९. आईला मदत करूया!

- प्र १. १. आईला वैभवी व चेतनने मदत केली त्या दिवशी 'रविवार' होता. २. पोळ्या वैभवीने केल्या.
३. झाडू मारून केर भरून दादाने घर स्वच्छ केले. ४. या पाठातील संवाद दादा (चेतन), वैभवी व आई यांच्यात झाला.
५. वैभवी व चेतनने कांदा-बटाट्याची भाजी केली.
- प्र २. १. अरे वा! तुझी कल्पना तर फारच छान आहे. २. अग, पण भाजी कोण करणार?
३. दादा, कढईत अगोदर तेल टाक, मग कांदे. ४. आई, बघ आम्ही काय काम केले!
- प्र ३. १. वैभवी व दादा (चेतन) २. वैभवी ३. दादा (चेतन)
- प्र ४. १. वैभवी दादाला (चेतनला) म्हणाली. २. वैभवी दादाला (चेतनला) म्हणाली.
३. वैभवी आईला म्हणाली. ४. आई वैभवी आणि चेतनला म्हणाली.
- प्र ५. १. कार्य २. सतत ३. गृह ४. विसावा ५. माता
- प्र ६. १. दुःख २. कमी ३. आतून ४. नंतर
- प्र ७. १. कांदा २. बटाटे ३. भाज्या ४. पोळी ५. घर ६. सुट्ट्या

१०. झाड बोलतेय

- प्र १. १. फांद्या, खोड, मुळे, पाने, फुले, फळे हे झाडाचे अवयव आहेत.

२. फुलांचे महत्त्वाचे काम म्हणजे चवदार व रसरशीत फळे तयार करणे होय.

३. पान म्हणजे झाडाचे स्वयंपाकघर.

४. वृक्ष व माणसे ही दोघेही निसर्गाची लेकरे आहेत.

प्र २. १. खोड	२. फळे	३. आकर्षक	४. झाड	
प्र ३. १. वेगवेगळी	२. निसर्गाने	३. सूर्यप्रकाश	४. जंगलतोड	
प्र ४. १. आंबा	२. पेरू	३. फणस	४. चिकू	५. जांभूळ
प्र ५. १. गुलाब	२. मोगरा	३. चाफा	४. झेंडू	५. जाई
प्र ६. १. झाडे	२. फांदी	३. लेकरू	४. फळे	५. पिढ्या
प्र ७. १. फळे	२. पाने	३. खोड	४. मुळे	

११. सांग ना आई!

प्र १. १. 'सांग ना आई' या कवितेतील लहान मुलगा आईला प्रश्न विचारत आहे. २. रात्रंदिवस पळून-पळून वारा दमत नाही.

३. दिवसभर काम करून आई थकत नाही.

४. दिवसभर उन्हात असून झाड सुकत नाही.

प्र २. १. सूर्य रात्री कुठे जातो सांग ना आई

२. उजेडात दिवसा चंद्र झोपतो का आई

३. बाप्पाला नमस्कार कर सांगतेस ना आई

त्याच घर कुठे ते दिसत नाही!

झोपेसाठी अंधार तर दिसत नाही!

पण मला कसा कधी तो दिसत नाही!

प्र ३. १. सुकत नाही. २. थकत नाही. ३. दिसत नाही. ४. दमत नाही.

प्र ४. १. जननी २. तरू ३. पवन ४. भास्कर ५. शशी

६. दिन ७. निद्रा ८. रजनी ९. ईश्वर १०. वंदन

१२. एक वेगळीच युक्ती

प्र १. १. व्यापाऱ्याने सर्व हकिकत आपल्या एका समजूतदार मित्राला सांगितली.

२. व्यापाऱ्याच्या मित्राने सर्व मित्रांना व नोकरांना एक-एक काठी दिली.

३. एका बोटाएवढी काठी चोरी करणाऱ्या चोराने कापली.

४. चोराला पोलिसांच्या ताब्यात दिले.

प्र २. १. काठी २. एक बोट ३. घरी ४. चोर ५. पोलिसांच्या

प्र ३. १. सखा २. चाकर ३. दंड ४. हुशार ५. कौतुक

प्र ४. १. अनेक २. अविचार ३. शत्रू ४. कमी ५. संध्याकाळी

प्र ५. १. विद्यार्थी २. घर ३. देव ४. मेथी ५. नदी

प्र ७. म क स ह च ग प व

प्राणी - माकड कासव ससा हत्ती चित्ता गाढव पाणमांजर वाघ

पक्षी - मोर कावळा सुतारपक्षी हंस चिमणी गरुड पोपट वटवाघूळ

मित्र - विद्यार्थी मित्रांची नावे स्वतः लिहितील.

हसत-खेळत

प्र ८. बैठी खो-खो

खो-खो हा एक भारतीय मैदानी खेळ असून ह्या खेळासाठी मैदानाच्या दोन टोकांना रोवलेल्या खांबांची आवश्यकता असते. हा खेळ खेळण्यासाठी अतिशय सोपा व लोकप्रियही आहे. तरीही हा खेळ गतिमान असल्यामुळे ह्या खेळात चपळतेचा, गतीचा कस लागतो व हा खेळ उत्कंठावर्धक होतो.

खो-खो मध्ये दोन संघ असतात. प्रत्येक संघात १२ खेळाडू असतात; परंतु एका वेळेस ९ खेळाडू खेळतात. खेळ दोन भागामध्ये विभागला जातो. दोन भागांमध्ये ५ मिनिटे विश्रांतीचा कालावधी असतो. प्रत्येक भागात पुन्हा दोन उपभाग असतात. त्यातील पहिल्या उपभागात पहिला संघ दुसऱ्या संघाचा पाठलाग करतो आणि दुसरा संघ बचाव करतो. दुसऱ्या उपभागामध्येही २ मिनिटे विश्रांतीचा कालावधी असतो. साधारण हा खेळ ३७ मिनिटे असतो.

१३. गुढीपाडवा

प्र १. १. चैत्र शुद्ध प्रतिपदेला 'गुढीपाडवा' हा सण साजरा करतात. ब्रह्मदेवाने या दिवशी नवीन युगाचा प्रारंभ केला; म्हणून याला 'युगादी' म्हणतात. कर्नाटकात या सणाला 'उगादी' म्हणतात. शीतलशीमगा, वर्षारंभ सिंहावलोकन दिन, संकल्प दिन, सदिच्छा दिन व संवत्सदिन इत्यादी नावांनी हा सण ओळखला जातो.

२. गुढीपाडवा या दिवशी गुढी उभारून, तोरण बांधून मोठ्या आनंदाने हा निसर्गाचा उत्सव साजरा केला जातो. गुढी उभारताना एका मोठ्या काठीच्या टोकावर रेशमी कापड गुंडाळून त्यावर चांदीचा गडू ठेवून नंतर त्याला बत्ताशाची व फुलांची माळ बांधून ही गुढी स्वच्छ केलेल्या अंगणात उभारली जाते. नंतर कडुलिंबाचा पाला, खोबरे, साखरेच्या गाठी याचा प्रसाद वाटायचा असतो. या दिवशी जेवणातही पुरणपोळी किंवा इतर गोड पक्वान्न केली जातात, एकमेकांना नवीन वर्षाच्या शुभेच्छा देतात.

प्र २. १. ब्रह्मदेवाने या दिवशी नवीन युगाचा प्रारंभ केला म्हणून गुढीपाडव्याला 'युगादी' असेही म्हणतात.

२. पाडवा म्हणजे निसर्गाच्या बदलांचा मंगल सण असतो.

३. सूर्योदयाच्या वेळी विश्वनिर्मिती करून ब्रह्मदेवाने कालगणना सुरू केली.

प्र ३. १. चैत्र पाडवा २. निसर्गाच्या ३. उगादी

प्र ४. १. नूतन २. सुरुवात ३. साल ४. उत्सव ५. शुभ

प्र ५. १. शेवट २. रात्र ३. कडू ४. जुने ५. वाईट

प्र ६. १. गुढ्या २. काठ्या ३. महिने ४. पुरणपोळ्या ५. पीक ६. फूल

१४. मौन

प्र १. १. थकलेल्या, शिणलेल्या झाडापाशी कोकिळा, सुगरण, चंद्रकोर व बिजली(वीज) आली.

२. कवितेत कोकिळा व सुगरण या दोन पक्ष्यांची नावे आलेली आहेत. कोकिळा झाडाला म्हणाली, 'गाणं गाऊ का?' तर सुगरण झाडाला म्हणाली, 'घरटं बांधू का?'

प्र २. १. शिणलेल्या झाडापाशी सर्वप्रथम कोकिळा आली. २. शिणलेल्या झाडास चंद्रकोर म्हणाली, "जाळीत लपू का?"

३. बिजलीने झाडाचे मौन तोडले.

प्र ३. १. सुगरण आली २. झाडाच मौन सुटलं
म्हणाली, घरटं बांधू का? अंगाअंगातून होकारच तुफान उठलं?

प्र ४. १. झाड २. उडून गेली ३. घरटं बांधू का? ४. मार्गस्थ झाली ५. मौन सुटलं

प्र ५. १. खग २. गीत ३. वृक्ष ४. अबोला ५. वादळ

प्र ६. १. पक्षी २. झाडे ३. घरटी ४. मिठ्या

१५. छत्रपती शिवाजी महाराज

प्र १. १. शिवाजी महाराजांचे नाव **शिवाई** देवीच्या नावावरून ठेवले.

२. शिवाजी महाराजांच्या आईचे नाव **जिजाबाई** व वडिलांचे नाव **शहाजीराजे** होते.

३. **दादाजी कोंडदेव** यांनी शिवाजी महाराजांना लढाईचे प्रशिक्षण दिले. ४. **समर्थ रामदास** हे शिवरायांचे गुरू होते.

५. शिवाजी महाराजांचा जन्मदिवस **शिवजयंती** या नावाने साजरा करतात. ६. शिवाजी महाराजांच्या कारकीर्दीला **शिवकाल** असे म्हणतात.

प्र २. १. दादाजी कोंडदेव यांनी शिवाजी महाराजांना लढाईचे सर्व प्रकारचे शिक्षण दिले. त्यात त्यांनी तलवारबाजी, भाला फेकणे, तिरबाजी, पट्टा फिरविणे, कुस्ती खेळणे या सर्व प्रकारच्या लढाईच्या प्रशिक्षणात तरबेज केले. शिवरायांच्या समोर दादाजी कोंडदेव न्यायनिवाडा करत असत. त्यामुळे न्यायदान करण्याचे प्रशिक्षणही त्यांना मिळाले.

२. महाराष्ट्रात शिवाजी महाराज यांना शिवाजीराजा, शिवाजीराजे, शिवबा, शिवबाराजे, शिव, शिवराय, शिवा इत्यादी नावांनी ओळखले जाते.

प्र ३. १. दादाजी कोंडदेव २. जिजाबाई ३. शिवाजी महाराज ४. समर्थ रामदास

प्र ४. १. शिवनेरी २. पित्याचा ३. संस्कार ४. आदर ५. सर्वगुणसंपन्न

प्र ५. १. गोष्ट २. सैन्य ३. वचन ४. नरेश ५. सन्मान

प्र ६. १. लहान २. शिष्य ३. एक ४. बेसावध ५. रंक ६. अनादर

प्र ७. १. भाले २. तलवार ३. लढाया ४. मावळे ५. किल्ला

प्र ९. १. सुभाषचंद्र बोस २. पंडित जवाहरलाल नेहरू ३. स्वामी विवेकानंद ४. महात्मा ज्योतीराव फुले

५. स्वातंत्र्यवीर सावरकर ६. शिवाजी महाराज ७. लोकमान्य टिळक ८. भगतसिंग